

Пирот наших предака

Истраживачко - едукативна радионица

Другиdeo

Пирот, 2023.

Пирот наших предака
Истраживачко - елукативна радионица
Другиdeo

Издавач:
Удружење историчара Пирота

За издавача:
Предраг М. Видановић

Аутори:
Давор Лазаревић
Предраг М. Видановић
Сања Живковић

штампа:
Златограф - Пирот

ПРОЈЕКАТ ФИНАНСИРАЛА ГРАДСКА УПРАВА ПИРОТ
ПРЕКО ЛОКАЛНОГ ПЛНАЛ АКЦИЈЕ ЗА ДЕЦУ

Поштована децо,

У оквиру пројекта „Пирот наших предака“, који већ другу годину реализујемо, за ову прилику смо вам припремили садржаје преко којих ћете бити у прилици да се упознавате са најзначајнијим спомен обележијима која се налазе у нашем граду. Поред њих свакодневно пролазимо, о некима понешто знамо, а ретко када се запитамо када су и због чега постављена, још ређе ко су њихови аутори или коме су посвећена. Спомен обележијима су део идентитета једне заједнице и одличан начин за очување културе сећања на догађаје, заслужне појединце и прошлост уопште. Поред тога,

спомен обележја нам говоре и о времену када су настала, стремљењима генерација и политичких елита које су их постављале, док њихов тренутни изглед често говори о нама данас, вредностима савременог друштва и (не)бризи о споменичком наслеђу. Како је време пролазило мењао се однос заједнице према спомен обележијима. Нека су одржавана, друга су заборављена, оштећена или зарасла у коров, а нека нова су постављена. Каква год да је судбина спомен обележја она су била и остала сведоци времена и путокази за лакше сналажење у компликованим ходницима историје који напослетку воде до садашњости, али и ка будућности. Због тога сматрамо важним вашу едукацију о тој теми јер спомен обележја имају употребну и сазнајну вредност тек када о њима нешто научимо, у противном мермерна плоча на прочељу неке зграде, монументални споменик на тргу или нечија биста се стапају са околином и на њих не обраћамо пажњу. На крају треба поменути и туристички потенцијал који носе спомен обележја који неретко остаје неискоришћен баш због тога што о њима не знамо много па су и гости нашеог града ускраћени за драгоцене информације које би им свакако значиле и допринеле бољој презентацији Пирота у другим срединама, на друштвеним мрежама и у дигиталном простору који је данас врло значајан сегмент неформалног образовања. Вођени тиме, да вас младе треба едуковати о локалној прошлости, припремили смо вам кратке текстове о спомен обележијима док вас на крају ове брошуре очекује низ занимљивих и забавних садржаја, али и задаци чијом реализацијом ћете моћи да истражујете, а након тога и да другима пренесете своје знање.

Споменик ослободиоцима Пирота

Највећи и најупадљивији споменик који данас постоји у Пироту налази се у Тијабари, на Тргу Републике, на парковској површини непосредно уз градску пијацу и прекопута основне школе „Свети Сава“. У време када је подигнут био је један од највиших објеката у том делу Пирота и кажу да се видео из свих делова града. Његова величина и значај уско су повезани са тиме да је посвећен једном од најважнијих догађаја у модерној историји Пирота, а то је ослобођење вароши од готово петовековне османске владавине, децембра 1877. године. Жеља Пироћанаца да кроз монументални споменик сачувају успомену на тако важан део историје јавила се почетком двадесетог века. Градња споменика је требало да почне 1904. године, међутим, због недостатка финансија и других отежавајућих околности, на шта су се надовезали и нови ратови од 1912. до 1918. године, подизање споменика је чекало нека боља времена. Вишедеценијски порив мештана да се одуже својим храбрим прецима, ослободиоцима од османске власти, остварен је 29. 12. 1924. године, када је

величанствени споменик откровен и освећен на тадашњем Тргу Краља Петра Карађорђевића. Направљен је од клесаног камена и висок је 10 метара са основом квадратног облика која се валькасто сужава ка врху па подсећа на сличне споменике који су у то време грађени (Победник на Калемегдану у Београду). Кључни елемент споменика је бронзана скулптура орла раширених крила, окренутог према Пазару, који симболише снагу, борбеност и слободу. Са све четири стране споменик је идентичног изгледа, а на југоисточној страни се налази плоча са текстом: "Капетану Милутину Караповићу и осталим борцима који за владе Њ. В.

Књаза Милана Обреновића падоше 12. 13. и 15. децембра 1877. године у борби за ослобођење Горњег Понишавља од Турака. Захвални Пирот и села Округа Пиротског".

Бурна историја пиротског краја није штедела и споменик у Тијабари који је девастиран по уласку Бугара у град 1941. године и том приликом је скинута првобитна скулптура орла, па је споменик у наредном периоду био без свог кључног симбола на врху. Бугари су уништили и плочу из 1924. године, а оригинални текст сачувао је Хранислав Николић, каменорезац из Пирота. Бугари су поставили другу плочу 28. 8. 1943. године са натписом: "В памет на изгиналите Пирочани през 1876/77. от Пирочаните" која је скинута после ослобођења, док је спомен плоча коју данас видимо постављена октобра 1951. године на месту старе из 1924. године. Нову скулптуру орла у бронзи урадио је вајар Павле Ристић, а постављена је на споменик 1987. године поводом обележавања годишњице од ослобођења града.

Споменик незнаном јунаку у подножју Ћелташа

Модерна историја наше земље озбиљно је испресецана ратовима током којих су се бориле и гинуле генерације наших предака. Многи међу њима остали су безимени хероји који су за отаџбину дали највредније што имају, а то је живот. Ти незнани јунаци памте се кроз легенде, приче али и споменике од којих је најпознатији онај који се налази на Авали у близини Београда. Мало ко зна да и Пирот има споменик незнаном јунаку у подножју брда Ћелташ, на месту где је непознати војник, окружен бугарском војском, упорно одолевао и убио шест непријатељских војника. Толико је задавао муке нападачима, да су га једва савладали, убили и у жару беса исекли на комаде. Задивљени његовим подвигом људи су га назвали Момчило Обилић и решили да му подигну споменик поред воденице где је водио своју последњу борбу. На споменику је уклесан и следећи текст: "На овом месту стекао си вечну славу, За шест бугарских заменио си своју главу. Са јунаштва овог, међ нама си вечно жив, а и поколења нек знају да си био див."

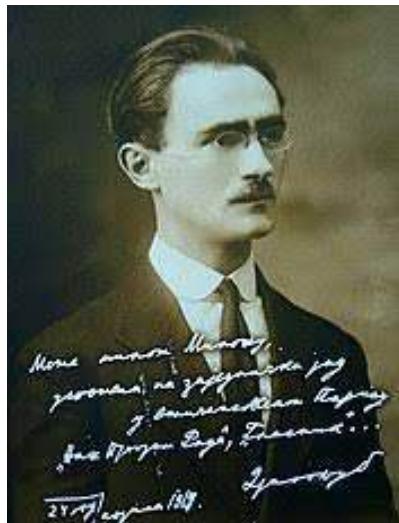
Иначе, поменути херојски догађај који је био инспирација за споменик незнаном јунаку одиграо се током Српско-бугарског рата 1885. године, који је вођен као последица уједињења Бугарске и покушаја краља Милана Обреновића да се том чину супротстави. Кључна битка у рату, у којој је српска војска доживела пораз, одиграла се код Сливнице 17-19. новембра 1885. године, након чега је уследио нездаржив бугарски напад, повлачење српске војске и окупација Пирота.

Споменик Војиславу Вучковићу

Иако се налази у самом центру Пирота и поред ње свакодневно пролазимо, спомен биста Војиславу Вучковићу, остаје потпуно незапажена. Првобитно постављена на лепој парковској површини испред некадашњег „Хотела Пирот“, биста је данас ограђена, неприступачна, скоро невидљива и „заробљена“ на простору где се налази приватни хотел „Ана Лукс“. Посвећена је др Војиславу Вучковићу, који уз Драгутина Гостушког, Војислава Илића и Боривоја Поповића, припада кругу Пироћанаца који су се сврстали међу великане српске музичке сцене. Спомен биста је свечано откријена 1982. године и рад је познатог вајара Павла Ристића. Војислав Вучковић је рођен у Пироту 18. октобра 1910. године, где је још као гимназијалац компоновао прва дела (Две минијатуре за клавир и свита за клавир Перон). На препоруку Милоја Милојевића, који је запазио његов изразит таленат, отишао је на музичке студије у Праг, где су се у међуратном периоду школовали бројни српски композитори. На прашком Државном конзерваторијуму завршио је композицију и курс дириговања, а потом и мајсторску школу композиције код Јозефа Сука. Као диригент наступио је на фестивалу модерне музике у Стразбуру 1933, а наредне године је одбранио докторат из музикологије на Карловом универзитету и тиме заокружио своје прашке студије.

Као врло млад је приступио Комунистичкој партији Југославије и постао њен активиста. После окупације Југославије 1941. године као и многи комунисти деловао је у илегали али је ухапшен 1942. године. Услед батинања и мучења убрзо је преминуо. У част прерано преминулог музичког великане данас музичке школе у Београду, Нишу и Чачку носе његово име док Пирот може да се поноси спомен бистом која се налази на месту где се налазила родна кућа Војислава Вучковића.

Спомен биста Драгољубу Јовановићу

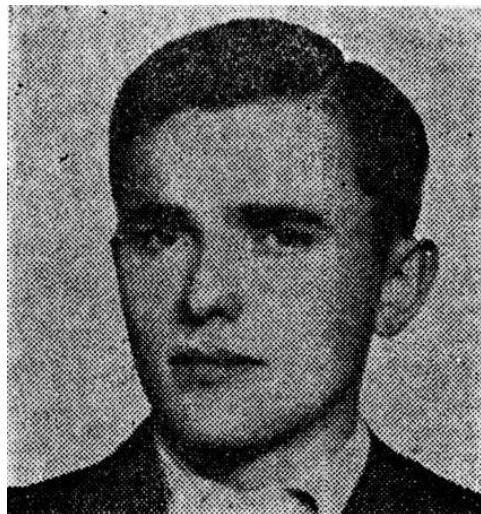
Слично другим градовима у Србији и Пирот има спомен бисту истакнутог политичара. Она се налази на малом травнатом скверу преко пута чесме Гушевица са десне стране ако идете ка Великом мосту, односно са леве, ако се спуштате ка пијаци. Спомен биста, рад вајара Павла Ристића, је откривена 2007. године и за сада је једино спомен обележје које је у овом веку подигнуто у част неког знаменитог Пироћанца.

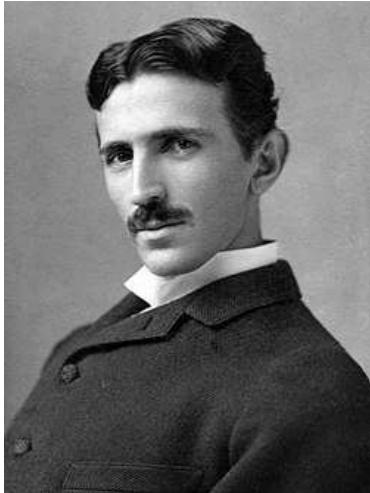
Драгољуб Јовановић је рођен у Пироту (село Гњилан) 1895. године, где се и школовао до виших разреда гимназије, после чега наставља школовање у Београду и Паризу где је докторирао у области правних и социолошких наука. Иако врхунски интелектуалац, научни радник и професор универзитета Драгољуб Јовановић је највише упамћен као политичар и један од кључних симбола опозиционе борбе у Пироту и Југославији тридесетих година прошлог века. Током читаве своје политичке каријере био је опозиција владајућим режимима како међуратне тако и послератне комунистичке Југославије због чега је често завршавао и на робији али се није одрекао уверења које је сам дефинисао, а то је „Живот за слободу без страха“, што је и уклесано на постаменту његове спомен бисте.

Спомен биста Предрагу Бошковићу Павлу

Спомен биста посвећена Предрагу Бошковићу Павлу налази се у паркићу на раскрсници улица Војводе Степе и Вука Пантелића. Свечано је откријена јула 1977. године као успомена на лик и дело једне од најистакнутијих личности народно-ослободилачке борбе у Пироту током Другог светског рата.

Рођен је у селу Блато код Пирота 22. августа 1921. године. Основну школу завршио је у Блату, гимназију у Пироту, а Други светски рат затекао као студента прве године Правног факултета у Београду. Члан СКОЈ-а постао је 1940. године, а Срески комитет за Белу Паланку примио га је октобра 1943. године за члана Комунистичке партије Југославије. Павле је током рата био најпре командир пиротске чете Лужничког батаљона, затим секретар Среског комитета КПЈ среза нишавског и секретар Савеза Комуниста среза лужничког, пред ослобођење Пирота формирано је Одељење за заштиту народа (ОЗНА) за пиротски округ и он постаје први опуномоћеник. У ноћи између 1. и 2. новембра 1944. године приликом покушаја бекства четничких затвореника, стражари су почели да пуцају и у том метежу смртно је погођен и Павле пошто је баш у том тренутку изашао из своје канцеларије. На згради данашњег Суда стоји спомен плоча која подсећа на овај догађај.

Споменик Николи Тесли

Када пролазимо Таковском улицом од Гушевице према Техничкој школи, са леве стране поред тротоара, а испред зграде Електродистрибуције, запазићемо врло животну статују углађеног човека у благом искораку који испод десне руке држи књиге, а на испруженом левом длану голуба. Није тешко погодити да је у питању чувени и светски познати научник Никола Тесла. Мотиви да се његов споменик нађе у Пироту и баш на тој локацији имају своје упориште у историји нашег града и чињеници да је на том плацу изграђена прва електрична централа у вароши одакле су кренули први киловати електричне енергије ка домовима Пироћанаца, давне 1922. године. Захваљујући томе Пирот је осветљен, модернизован и крупним корацима је кренуо кроз двадесети век. Касније је електричну централу заменила зграда електродистрибуције одакле се до данас контролише снабдевање струјом града и околине. Када то имамо у виду онда је јасно зашто споменик Николи Тесли стоји на том месту и сврстава Пирот на дугачак списак градова света који су се на достојан начин одужили научнику за кога у жаргону кажу да је открио двадесети век.

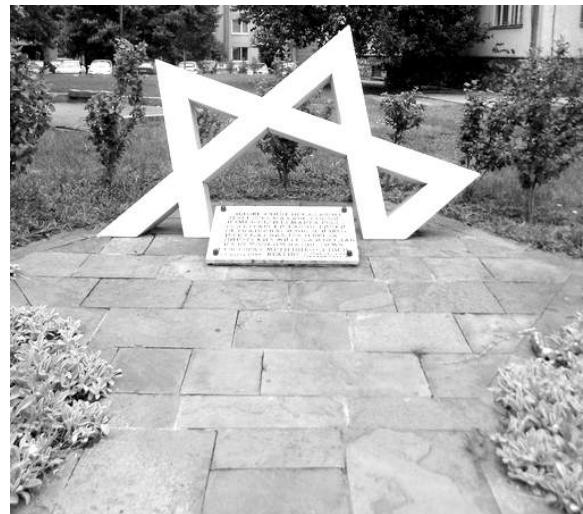
Споменик је постављен септембра 1979. године и дело је академског вајара Павла Ристића.

Поломљена Давидова звезда - Споменик страдалим Јеврејима

Спомен обележје Поломљена Давидова звезда које се налази на почетку Јеврејске улице немо нас подсећа на највеће страдање цивилног становништва које се у Пироту десило током Другог светског рата и холокауста. Овај споменик је јединствен не само по томе што је посвећен страдању цивилног становништва већ је он данас и посебно важан визуелни подсетник да је у Пироту некада живела завидна популација Јевреја баш у делу града где се спомен обележје налази. Прича о њима на крају је добила најстрашнији могући завршетак. У Другом светском рату, Бугарска је по узору на Немачку 28. августа 1942. године донела Закон о заштити нације, на основу којег су и у окупираним Пироту пописани Јевреји, којима је наређено да на рукаву носе жуту шестокраку звезду. Радње јеврејских трговаца и занатлија су затворене, а роба одузимана. Бугарска војска и полиција блокирале су Јеврејску малу 12. марта 1943. године у рану зору и све Јевреје, њих 178, спровеле у зграду Соколане. Дозволили су им да понесу само најпотребније ствари, одузевши им новац, накит и друге драгоцености. Заточени Јевреји су 19. марта утоварени у железничке вагоне и упућени у Бугарску, а одатле у логор Треблинку одакле се нико није вратио. На јеврејске суграђане Пироћанце данас подсећају Јеврејска улица, Папова чесма, Рабеново здање, али и споменик страдалим Јеврејима на улазу у данашњу Јеврејску улицу.

Споменик је подигнут 2011. године, а предходно је од 1988. године, постојала меморијална плоча на згради, на углу Јеврејске улице и улице Војводе Степе. На спомен плочи су се могле прочитати информације о овом догађају: "Из ове улице, некадашње Јеврејске махале у ноћи између 12. и 13. марта 1943. год. Бугарски фашистички окупатор насиљно је извео из кућа свих 178 јевреја, пиротских житеља и предао их немачким нацистима. Из логора смрти нико се није вратио. У знак сећања грађани Пирота. 13. марта 1988." Спомен обележје данас чине наведена спомен плоча и поломљена Давидова звезда.

Спомен могила поред магистралног пута за Димитровград

Спомен могила на Нешковом вису у близини села Чиниглавци подигнута је у част изгинулих војника и старешина у Априлском рату 1941. године. Из Бугарске према Цариброду, Сукову, Пироту и даље према Нишу, офанзивне операције немачких јединица почеле су ујутру 8. априла 1941. године. Границу на овом нашем сектору бранили су војници и официри Топличке пешадијске дивизије која се састојала из: Трећег пешадијског пука из Пирота, Дванаестог пешадијског пука "Цар Лазар" из Крушевца, шеснаестог пука "Цар Никола" из Ниша, десетог артиљеријског пука из Алексинца, стодеветнаесте противоклопне батерије и других мањих јединица. Све ове јединице биле су под командом бригадног генерала Михајла Голубовића. Иако наоружање и опрема наших јединица нису одговарали захтевима савременог ратовања, војници и официри Топличке дивизије дали су велики

отпор Хитлеровој војсци код Нешковог виса у близини села Чиниглавци. Борба је била кратка, али жестока. Ипак, због недостатка муниције, војска Краљевине Југославије морала је да се повуче у правцу Лужнице, Власотинца, Лесковца и Лебана. Заједно са јединицом, повукао се и тешко рањени командант Голубовић. Њега су војници носили све до Лебана, где је од иссрпљености и излива крви умро 14. априла 1941. године. Код Нешковог виса заувек су остала 62 војника и официра. Пироћанци су 1961. године у знак захвалности и пијетета према палим војницима и официрима и сећање на отпор наших војника подигли обележје - СПОМЕН МОГИЛУ од обичног, природног камена, рад академског вајара Уроша Костића.

Пирот је окупiran истог дана по повлачењу Топличке дивизије. У овом кратком рату било је доста примера јунаштва наших официра и војника. Да поменемо само још један пример. При уласку

Немаца у Пирот снажан отпор је једино пружао противавионски вод код „Градића”, при чему је оштећен један немачки тенк. Према каснијим сведочењима, један послужилац митраљеза је погинуо, што је забележио и немачки фото-репортер који је пратио 1. оклопну групу. Испред Градића српски војник лежао је на плочнику уз митраљез очекујући немачке тенкове. При појави првих непријатељских тенкова, родољуб Милутин Дејановић из Островице осује паљбу, али је из првог тенка смртно погођен. Његово мртво тело три дана је било у једној рупи у данашњем парку испред Градића. Породица овог храброг јунака одвезла је у колским запрегама његово тело и сахранила га у родном селу Клење, близу железничке станице Островица, на прузи Ниш – Димитровград.

Овај храбри војник нема спомен обележје у нашем граду, а сматрамо да би можда требало да постоји монументални споменик посвећен њему, а који би заправо представљао успомену и исказивао поштовање за све погинуле родољубе у свим ратовима који су пркосили непријатељу и дали своје животе за своју отаџбину и за наш град Пирот.

Будући да је о митраљесцу који је храбро погинуо, 8. априла 1941. године у борби са немачким тенковима код Калеа, постојала је верзија да се наш репортер дао у потери за истином. Сећање очевићаца тог драматичног догађаја, које смо објавили у нашем листу од 9. и 10. априла ове године, делимично су тачна и погинули ратник људи се звао Милан (како смо писали) је Родољуб Дејановић из Островице код Ниша.

ОСМИ АПРИЛ, година 1941. Немачке моторизоване јединице извршиле су снажан прорив на фронту код Димитровграда. Колона тенкова приближавала се граду. Немачки авиони непрекидно нападавају наша утврђења и колоне војника који одступају у нереду. Захваљујући издаји петоколонаша авиона ка кукастим кротови-

У Пироту пре чећарског века

РОДОЉУБ НИЈЕ ОДСТУПИО

ХЕРОЈСКИ ПОГИНУЛОМ МИТРАЉЕСЦУ КОД КАЛЕА ТРЕБА ПОДИЋИ СПОМЕН ПЛОЧУ

ма несметано се шећу небом. Једино са Сарлака један проривавионски митраљез се чује. Он пружа снажан отпор Немцима. За митраљезом је Родољуб Дејановић из Островице.

По наређењу команданте чете, нешто касније послада митраљеза са Сарлака на челу са Родољубом упућена је на раскрсницу код Калеа. Тек што је посада заузела положај из са дање Улице Маршала Тита наставила је колона непријатељских тенкова. Родољуб отвара ватру на тенкове. Четни тенк је погођен у гусеницу и избачен из строја. Ватра из митраљеза не престаје. Али, посади нестаје муниције. Митраљез Родољуб погођен је из

немачког тенка у чело. Остага је мртв у кренећем ставу.

Немачки официр из тенка прилази погинулом ишчашуји склад га са митраљезом и узима његова документа. Родољубов командант чете, који је имао бин листоколонаша, сео је у тенку са Немцима и отишао да је.

Родољуб је за собом остављен жену и четири сина. После ме сед дана његове kostи пренете су из Пирота у Островицу од стране његовог брата Миодрага, па је могући да су они који су раније дали изјаве о по гибији Родољуба истог замени

ли у сећањима са Миодрагом, односно Миланом.

Вест о храброј погибији Родољуба одмах дошла до Островице. Његовој сахрани присуствовало је цело село. Име Родољуба (Милутина) Дејановића, рођеног 15. марта 1905. године, налази се данас на чelu спомен-плоче погинулих у борби против Немца која се налази на задужном дому у Островици.

Имао је четири сина. Бранислав је данас директор Земљо радничке задруге у селу Живјељу — капетан ЈНА у пензији.

*Светислав болничар и Миодраг пољопривредни производац.
М. Алексић*

Захваљујемо овом приложком свима онима који су нам помогли у рисувањавању постинулог митраљеца код Калеа, а посебно секретару основне организације СК у Островици Видену Павловићу као и Добривоју Костићу и Тодору Жиковићу, из Островице, ратним друговима погинулог Родољуба који су са њим били у истом митраљеском одељењу.

Сећање на погинулог ратника — Родољуба Дејановића служиће као пример млађим генерацијама како се треба борити за своју земљу против освајача. Данас када прослављају 25-годишњицу устанка требало би откривањем спомен плоче на месту погибије Родољуба, трајно сачувати његов живот као пример и одујити се јунаку.

Спомен комплекс посвећен стрељању партизана – „Партизанско гробље“

На путу из града према Завојском насељу и селу Градашница, непосредно уз улицу са десне стране пре Тијабарског гробља, налази се интересантан спомен комплекс посвећен стрељању групе партизана 1942. године. Попут некадашњих споменика крајпуташа поменути комплекс подсећа на страдање родољуба који су се супротставили бугарском окупатору. Догађај на који нас спомен комплекс подсећа одиграо се зору, 5. марта 1942. године када је десет заробљених партизана стрељано на Тијабарском гробљу. На спомен обележју је исписано седам имена стрељаних и три непозната борца. Група стрељаних партизана је припадала Сврљишком одреду, али су борбу против окупатора водили у свом крају, а не на неком удаљеном месту. Због тога су се одвојили из Одреда и у ноћи између 10. и 11. јануара 1942. године су прешли на територију пиротског среза са пуном ратном опремом. Група је одмах кренула на терен Средњег

Висока са циљем да по узору на партизанске чете, организује покрет, који ће се оружјем и силом противити бугарској власти. Након десетак дана, 21. јануара сусрећу бугарску војску и ступају у борбу са њима. Ово је, у ствари, и први оружани сукоб са бугарском војском на територији пиротског краја. Међутим, група није била добро организована и без подршке других јединица, није могла дugo да опстане. После борбе која је трајала 40 минута, чета је кренула у повлачење док су Бугари разбили ову групу и појединачно похватали скоро све њене чланове. Седморица су успели да умакну и до суђења нису били ухваћени. Против ове групе подигнута је оптужница у Софији и то је прва антифашистичка група у пиротском крају, којој је пресуђено за оружани сукоб против бугарске власти. Пресудом су оптужени: Ђорђе Манчић, Анђелко Панић, одсутни Добросав Митровић –

Цаца, који је у бекству, Мирко Жикић, Коста Петковић, Србислав Станковић, Светозар Лукић и Владимир Голубовић који су осуђени на смрт стрељањем. Још тринест лица су осуђена на смрт стрељањем, али због малолетности, казна им је преиначена на 15 година строгог затвора. Четири лица је осуђено на годину и по дана затвора, а 14 лица је ослобођено оптужбе због недостатка доказа. Седморица од ухапшених је стрељано на пиротском Тијабарском гробљу, а Добросав Костић - Цаца, по коме је ова група и добила у народу име, успео је да избегне потери и врати се у Сврљишки одред. У исто време, 19. фебруара 1942. године подигнута је још једна оптужница против друге групе родољуба која је ушла у оружани сукоб са бугарским одредом, а која се завршила хапшењем Тодора Станковића, Николе Живића и Живојина Николића и још петорице припадника ове групе. Остали су успели да побегну. Пресудом су прва тројица осуђена на смрт стрељањем, а остала петорица су ослобођена због недостатка доказа. Остаје отворена дилема да ли су, можда, то она тројица стрељаних на Тијабарском гробљу заједно са првом групом.

Споменик погинулим Пироћанцима у ратовима 1912-1918. године

Два изузетно значајна спомен комплекса која чувају сећање Пироћанаца на ратну епоху 1912-1918. године, налазе се у оквиру Тијабарског гробља, на узвишењу званом Метиљавица и са десне стране пута према насељу Нови Завој. Један од њих је Споменик у славу страдалих становника пиротског округа у Балканским и Првом светском рату. Подигнут је 1930. године, тада на узвишењу изнад Тијабарског гробља од тамног гранита са основом у облику коцке и горњом половином у форми пирамиде. На врху споменика се налази крст док је на плочи са прилазне стране постављена плоча са следећим текстом: „Споменик подигнут у славу 7610 див јунака из Пирота и округа који дадоше своје животе за Краља и Отаџбину у ратовима 1912-1919. године. Слава бесмртницима и вечни помен. Подигнут 1930. године за владавине Њ. В. Краља Александра Карађорђевића.“ Споменик је реконструисан 1987. године и данас се налази унутар велике затравњене и ограђене површине, непосредно поред Грчког војничког гробља.

Грчко војничко гробље

Пирот је у погледу спомен обележја која се налазе на територији града специфичан у односу на друге средине по томе што баштини једино грчко војничко гробље у Србији. Оно је настало као последица немилих догађаја након формалног завршетка Првог светског рата када је у пиротски крај дошла Трећа грчка дивизија са Пелопонеза као део савезничких трупа задужених за разграничење и запоседање бугарских територија након њене капитулације. Ова мисија грчких војника, која је у начелу била мирнодопска, завршила се трагично услед нездаржive епидемије шпанског грипа током зиме 1918/19. године. Од последица епидемије умрло је 358 официра, подофицира и војника 3. грчке дивизије из града Патраса. Њихови посмртни остаци који су сахрањени на сеоским гробљима у Извору, Гњилану и Суводолу су током 1923/24. године есхумирани и премештени на Тијабарско гробље на великом плацу који је одлуком општине определен за грчко војничко гробље. Највеће заслуге за поменути подухват се приписују Катини Левандис, Гркињи удатој за Пироћанца, која је уложила огроман труд и време да своје сународнике адекватно сахрани и постави темеље грчког војничког гробља као симболичне и братске споне између два народа. На површини од око 500 метара квадратних где су грчки војници сахрањени 1924. године подигнут је мањи споменик да би неколико година касније била покренута изградња монументалног спомен обележја ширине 1,5 m, висине 10 m, од белог мермера, на чијем се врху у облику слова Т налази рељеф који представља грчке војнике-евзоне у маршу са два круга која симболизују грчки и српски народ у заједничком ходу кроз време. На споменику су уклесани стихови: "За борбу и добро, за које сте пали, Српска земља постала вам је мати. Србина и Грка побратимљује једна ловорова грана која се од ваше крви храни и никада не вене." Споменик је свечано освећен 11. новембра 1933. године у присуству грчких и југословенских власти, а говоре су држали председник пиротске општине Љуба Љубеновић и тадашњи председник грчке владе генерал Георгиос Кондилис.

Споменик "Цвет младости"

Последњу деценију прошлог века обележили су ратни сукоби на простору бивше СФРЈ (Социјалистичке федеративне републике Југославије) који су дошли као последица распада државе и борби за југословенско наслеђе. У крвавим окршајима од Словеније, преко Хрватске и Босне па до Косова и Метохије учествовало је и много Пироћанаца који су били део трупа ЈНА (југословенске народне армије), полицијских јединица или су се на ратишту нашли као добровољци. Из тих ратова који су почели 1991. године, а завршили се бомбардовањем СРЈ (Савезне републике Југославије) 1999. године у свој родни град није се вратило 26 Пироћанаца. Њихова имена данас можемо прочитати на споменику "Цвет младости" који се налази у Карађорђевом парку у Тијабари, поред

улице Николе Пашића и вртића "Црвенкапа". Споменик је подигнут 2003. године и дело је академског уметника Јовице Илића. Посвећен је свима који су пострадали у ратовима деведесетих година и сваке године се на дан почетка НАТО бомбардовања, 24. марта, одржава комеморација.

ЗАБЛАНЕ СТРАНЕ

Кратка биографија др Војислава Вучковића, али на пиротском...

Родил се у Пирот 1910. годину. Школовал се у Париз, а 1934. годину докторирал на Карловити универзитет у Праг. Бил је истакнут музиколог, композитор и диригент. Помлад кад је бил, приступил на Комунистичку партију оди Југославију и станул активиста на њу. По окупацијуту на Југославију 1941. годину, како и гоца друђи комунисти работил си да га никој не знаје, ама га уапсили 1942. годину. Тепали га и мучили и он брзо умрел. У Пирот му турили бисту на травуту преди хотел „Ана Лукс”, на това место куде је била кућата у коју се родил, а музичће школе по Београд, Ниш и Чачак се окају на по њега.

Да се Вук Караџић родио у Пироту?

Да се Вук Караџић родио у Пироту, а не у Тршићу, српски језик би звучao и изгледao много другачијe. Наш пиротски говор, као деo призренско-тимочког дијалектa, имa специфичне карактеристикe којe одударајu од стандарднog књижевнog језика. За људe из Пиротa овај говор је веомa лак јер имa само један нагласак (акценат) и три падежa. Међутим, онај ко сe по први пут нађe у друштву Пироћанаца честo остајe збуњен и без додатнog објашњењa не можe да схвати смисао разговорa. Ми сe увек потрудимo да саговорника наведемo на право значењe пиротских речи и то уме да будe вeомa симпатично. Тада настајu занимљивe конструкцијe којe понекад у потпуности одударајu од контекста. У наставку прочитајте како су говорници сa територијe западне Србијe превели реченице и речи написане нашим дијалектом, а онда покушајте и ви. На kraју сe налази мала помоћ u виду кратког речника пиротског говорa, али не користите гa одмах, вeћ сe забавите и покушајте да сами дођete до решењa.

-Кво си сe ујострил на слбуту?

-Шта радиш у суботу?

-Невестуља сас скубаву опашку орлеца по двор.

-Невеста оскудно обучена се шета по дворишту.

-Тићем тека, башта ми се сунул да доване пручкуту па се опрзольил и са пшче ли пшче.

-Тако ти кажем, у башти ми сунце дохватило прут па га запалило и ту пашче лаје.

Како се пиротске речи преводе у остатку Србије?

бробињак (мрав) - боровница

отрадија (отворен простор) - оклажија

вреви (говори) - ври

отранчил се (испружио се) - чили паприка

заорати се (распричао се) - орати њиву

закасал (упао у проблеме) - закаснио

Кратак речник пиротског говора:

-балдисал - превише уморан

-бркни - завуци

-варка - жури

-доримстрашан - огроман

-жешко - вруће

-загртавел - промукао

-баница - пита

-госјанин - гост

-залати се - тетура се

-заплес - замлата, будала,

-затракује - запиткује

-збирут'к - скуп

-кравај - танка погача

-кутре - штене

-љочка - бара

-моруза - кукуруз

-мрџав - спор

-м'шкав - прљав

-напарасен - запуштен

-нед'гав

-обича - воли

-ората - разговор

-орлеца - скита, лута

-прзалање - клизање

-руџа - плаче

-р'мбати - радити

-сапетњичав - неспретан

-тропа - лупа

ИСТРАЖИ!!!

Пажљиво погледај спомен плочу са слике и покушај да откријеш где се она налази у Пироту?

Да ли сте приметили неке сличне спомен плоче у граду и ако јесте, где се оне налазе и коме су посвећене?

Идеје за неки будући споменик?

Размисли о томе да ли би у Пироту требало да се подигне још неки споменик. Разговарај о томе са својим наставником историје и покушај да образложиш свој предлог. Ако предлог има смисла распитај се како се покреће иницијатива за подизање споменика и која је процедура одлучивања.

На основу чланска из новина сазнај неке детаље о постављању спомен бисте Драгољубу

Миленковићу Грци, па покушај да је пронађеш на месту где се она данас налази.

Да ли се спомен бисте у Пироту још нешто носи назив по овој историјској личности?

Са наставником историје поразговарај о томе ко је био и зашто је значајан Драгољуб

Миленковић.

Распитај се где је настрадао и да ли постоји споменик на том месту.

6. јула у парку код Градића

Откривена биста Драгољубу Миленковићу

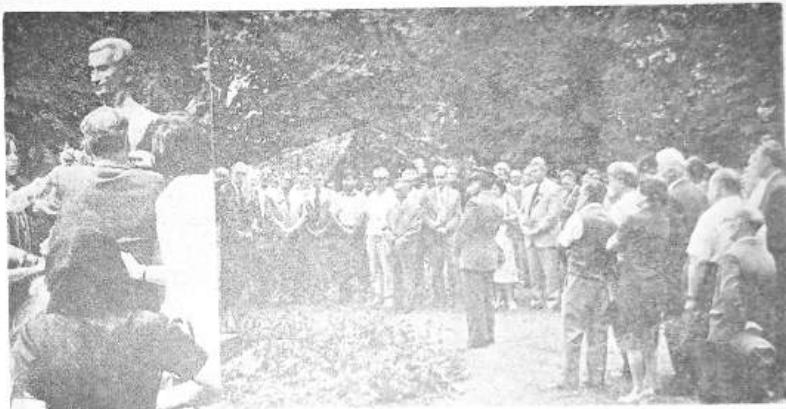
УЧОИ Dana устанка, у парку код Градића, откриве на је спомен биста Драгољубу Миленковићу Грци, првоборци овога краја кога су бу гарски фашисти мучки из за седе убили септембра 1942. године. Свечаности је присуствовао већи број гравана, родбина потчионог револуционара, руководиоци друштве и политичких организација и Скупштине општине и гости.

О лицу Драгољуба Миленковића Грци говорио је генерал мајор Богољуб Ђорђевић.

„Прослављајући тридесету годишњицу победе над фашизмом, рекао је између осната генерал Ђорђевић, састали смо се овде да, откривањем бисте другог Драгољубу Миленковићу Грци, трајно обележимо успомену на светао алиј једног неустрашнијег омладинца, партизанског борца, курира и позадинског радника, који је међу првима из нашега краја уградио свој млади живот у темеље наше слободе.

Слободарски Пирот и Савез бораца НОР тиме су одабрале да своју најдубљу захвалност за револуционарни донос присвамају НОБ у читавом Понишављу, као и за његов огроман лични удео у тој борби.

Затим је генерал Ђорђевић говорио о животном путу младог револуционара и његовој несвакидашњој храбрости и умешности, да би завршио речима:

О лицу Драгољуба Миленковића Грци говорио је генерал мајор Богољуб Ђорђевић

— Његова спомен биста, овде у парку где је својепре мислио сам често задашно, има у том светлу и једну посебну симболичну вредност за нас људске слободарнике — отаџбине који су и данас се одлично сајатише не само овога краја него и много крушнијих делова Југославије.

За све што је учинио други Грди у свом кратком револуционарном животу, нека му је вечна хвала и слава.

Прослава јулских празника у селима

Јулски празници свечано су прослављени у свим селима општине. Том приликом дати су на употребу нови водозапојници и отвориве спомен објекти и отвориве спомен обележја. Електрично светло добило је једно од најманијих села у општини —

Славиница, у Станичењу је прављен на употребу нови водозапојници. Том приликом дати су на употребу нови комунални објекти и отвориве спомен обележја. Електрично светло добило је једно од најманијих села у општини —

(Описаније на 2. и 3. страни)

ЗАЈЕДНИЧКА СЕДНИЦА ОК СКС И ПРЕДСЕДНИШТВА ВЕГА САВЕЗА СИНДИКА

Пажљиво прочитај текст из новинског чланка у наставку и покушај да сазнаш коме је посвећена спомен биста која је откривена давне 1975. године?

Разговарај о томе са својим наставником и сазнај где се данас биста налази и да ли у граду постоји улица која носи име Вука Пантелића.

За Дан ослобођења у кругу Гимназије

Откривена биста Светозара Пантелића Вука

★ На свечаности говорио председник Општинске конференције ССРНС Пирот ДУШАН МИЈАЛКОВИЋ

ПРОСЛАВА 31. годишњице ослобођења Пирота обележена је још једном значајном манифестијом — откривањем спомен-бисте Светозара Пантелића Вука, првоборца нашег краја. Свечаности у дворишту Гимназије „Предраг Костић“ присуствовао је велики број ученика, наставника, представника радних и друштвено-политичких организација и грађана. Спомен-бисту открио је и о лицу Светозара Пантелића говорио председник Општинске конференције ССРНС Душан Мијалковић.

У априлу 1941. године, као су немачке окупационе трупе ушли у Пирот, Светозар је био ученик шестог (са другом) разреда тадашње гимназије, познат по напредним идејама рекао је Мијалковићу. Позив Партије на оружан устанак дочекао је са одушевљењем. Када је основан Српски партизански одред, млади гимназијалац доноси одлуку да се приклучи револуцији. Са још четири друга априла 1942. године Светозар Пантелић креће у партизане.

ЗАТВОР, МУЧЕЊА...
Група је, међутим, била открићена и убрзо се нашла у бугарском фашистичком затвору. Мада подвргнут дано ноћним саслушањима, грубостима бугарских жандарма и истражних органа, преbijajuћу, провокацијама — Пантeliћ је све издржao и није открио ни једног од сарадника, ни један план.

Када је, као малолетан, пуштен из затвора, млади револуционар још жешиће настављајући активност на извршавању задатака Партије и СКОЈ-а, ширењу круга сарадника народнослободбинарског покрета и регрутовању бораца за Каменички партизански одред.

Јуна 1943. остварује се његова велика жеља — примљен је у СКОЈ, што даје њој потстrek револуционарном раду Светозара Пантелића.

Бугарима, међутим, није промакла активност породице Пантелић, па августа 1943. затварају Светозара, његовог оца и мајчку.

ХЕРОИСКА ПОГИБИЈА

Следе нова батињања, злостављања, дланопојна саслушавања... Али ни овога нутра фашисти нису ништа сазнали.

Душан Мијалковић, председник ОК ССРН открио је бисту посвећеног револуционара

У марта 1944. Бугари одвојују Светозара у Сливен на издављавање доживотне робије на коју је осуђен. Окован он узиднуте главе иде пре мајданског стацији, по казујући да никакве пресуде у њему не могу да униште идеје за које се борио...

Али, ускоро долази и до краха бугарског фашизма, па се Пантелић 10. септембра са робије враћа у Пирот, а затим одлази у партизански одред. Већ искусни, прекаљен и легални борац крајем септембра постаје члан Комунистичке партије, а затим и политички комесар првог батаљона, 27. бригаде, 46. дивизије.

Непуних месец дана иза тога, батаљон су напали балисти. Млади политичар са цукомитраљезом у рукама заузима бусију, штитећи одступницу својој јединици. Ка да се батаљон већ повукао, за њега је била касно борбо се до последњег метка и храбро погинуо...

Ова биста, треба да буде опомена и путоказ на пут генерација револуционара који ће и даље излазити и ове школе, рекао је на крају Душан Мијалковић.

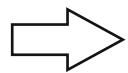
Биста је дело академској вајара УРОША КОСТИЋА. Т. Г. П.

ИСТРАЖИ!!!

Пажљиво погледај фотографије и покушај да сазнаш о којем споменику је реч, где се он налази и када је постављен?

ЗАДАТAK

Прошетај парком поред градске тврђаве и покушај да откријеш спомен бисте, археолошке споменике и скулптуре које се тамо налазе.

У сарадњи са наставницима напиши кратак текст о резултатима овог мини истраживања.

ОСМОСМЕРКА ПРЕДСЕДНИЦИ ПИРОТСКЕ ОПШТИНЕ

П	А	Л	Е	К	С	А	Н	Д	А	Р	М	А	Н	О	Ј	Л	О	В	И	Ђ	П	
Д	Б	Е	Ђ	С	В	Е	Т	О	З	А	Р	М	И	С	И	Р	Л	И	Ћ	И	Е	
И	Р	Ђ	И	Л	Е	Т	Н	А	П	Е	Ј	О	В	И	Р	О	Б	Т	А	С	Т	
М	А	И	Т	Ј	Е	Л	Е	Н	К	О	В	Е	Љ	К	О	В	И	Њ	Р	А	А	
И	Н	В	С	Ђ	И	В	О	Р	Т	Е	П	Р	И	М	И	С	Е	Д	Ђ	В	Р	
Т	К	О	О	Ђ	И	И	Н	А	М	Р	А	Д	Н	А	С	К	Е	Л	А	И	Н	Х
Р	О	Н	К	И	Т	О	Д	О	Р	К	О	К	А	Л	О	В	И	Њ	В	А	Р	
И	Р	Е	Е	Л	Ђ	И	Ш	И	М	Е	Ј	И	Р	Т	И	М	И	Д	О	Д	И	
Ј	А	Б	Ј	И	Ж	Ђ	И	В	О	К	Р	И	Ђ	Н	И	Ј	О	В	К	А	С	
Е	Д	У	О	Л	И	Б	Р	А	Н	И	М	И	Р	Ђ	И	Р	И	Ђ	Љ	Л	Т	
М	О	Љ	В	В	Н	И	К	О	Л	А	М	И	Т	К	О	В	И	Њ	Е	В	И	
Л	С	Р	И	А	В	Ђ	И	В	О	К	Љ	Е	В	Р	А	Т	Е	П	В	Ђ	Њ	
А	А	И	Т	С	П	Е	Т	А	Р	Б	А	Н	К	О	В	И	Њ	К	В	И	И	
Д	В	М	С	И	Ђ	И	Т	С	О	К	В	А	Л	С	И	М	О	Т	А	Л	Ј	
Е	Љ	О	И	Б	М	И	Л	И	С	А	В	Н	И	К	О	Л	И	Њ	Л	О	О	
Н	Е	Б	Р	У	Ђ	И	Р	И	Ђ	Е	Ј	И	Р	Т	И	М	И	Д	С	К	Т	
О	В	У	Х	Љ	У	Б	И	Ш	А	З	Л	А	Т	К	О	В	И	Њ	И	С		
В	И	Љ	Ђ	И	В	О	К	Н	А	Т	С	В	А	Л	С	О	Р	И	М	Н	О	
И	Њ	И	В	О	Н	А	Ј	О	Т	С	Т	О	Ј	А	Н	А	П	О	О	И	К	
Ђ	И	В	О	Т	О	Ј	А	Н	А	П	Г	В	А	Л	С	И	М	О	Т	А	Љ	
Р	А	Д	М	И	Л	Љ	И	Р	И	Ђ	Н	А	В	О	Ј	В	И	Њ	Г	Е		
Ј	О	В	А	Н	В	А	Џ	И	Ђ	И	Т	С	Р	К	А	Ч	Н	А	Р	А	Д	
Џ	Е	К	А	К	Р	С	Т	И	Ђ	И	Џ	Ц	А	Ц	Н	А	Д	Р	О	Ј	Р	Е
В	А	Ц	А	М	А	Н	И	Ђ	И	Л	О	К	И	Н	Н	А	В	О	Ј	Д	Н	

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Александар Манић
 Александар Манојловић
 Боривоје Пантелић
 Бранимир Ђирић
 Бранко Радосављевић
 Ваца Манић
 Владан Васић
 Војин Ђирковић
 Десимир Петровић
 Димитрије Мишић
 Димитрије Младеновић
 Димитрије Ђирић
 Драган Николић

Јеленко Вељковић
 Јован Ваџић
 Јован Николић
 Јован Ђирић
 Јордан Џацић
 Љубисав Лилић
 Љубиша Златковић
 Љубомир Љубеновић
 Милицав Николић
 Мирослав Станковић
 Недељко Стојић
 Никола Митковић
 Панајот Стојановић

Петар Банковић
 Петар Вељковић
 Петар Живковић
 Петар Христић
 Радмило Ђирић
 Ранча Крстић
 Светозар Мисирлић
 Тодор Кокаловић
 Томислав Г Панајотовић
 Томослав Вељковић
 Томислав Костић
 Христивоје Костић
 Цека Крстић